

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році

Освітній навігатор на 2025/2026 навчальний рік У 2025/2026 навчальному році освітній процес у закладах загальної середньої освіти спрямовано на реалізацію Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87; Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 № 972; Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням досягнень упровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема подолання освітніх втрат.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 22.08.2024 № 1182 затверджено Порядок утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Цей нормативний акт набуває чинності з 01.09.2025, а його дія поширюється на заклади загальної середньої освіти всіх форм власності і підпорядкування, крім спеціальних ЗЗСО та навчально-реабілітаційних центрів.

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» розробила матеріали про діяльність психологічної служби у системі освіти України, стан забезпечення закладів освіти практичними психологами і соціальними педагогами та рекомендації щодо пріоритетних напрямів психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу в 2025/2026 навчальному році, з якими можна ознайомитися за покликанням

<https://docs.google.com/document/d/1tWXU5G6ZkTiwk1KT4efIj5NMQFPsrHR2/edit?tab=t.0>.

Для викладання у 9-11 класах за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти чинними залишаються інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році (лист МОН від 30.08.2024 1.1/15776-24), розміщені за покликанням

<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66d/ffe/c4c/66dffec4c92d2958213439.pdf>.

Формування культури безпечної онлайн-поведінки

Безпечне шкільне онлайн-середовище для учнівства, учительства та батьківства, – це функціональна безпечна шкільна мережа зі сформованою загальною політикою школи щодо онлайн-безпеки дітей, яка передбачає впровадження основних принципів захисту персональних даних.

Національний проєкт [Кібер Брами](#) допоможе дізнатись, як безпечно користуватись мережею, попереджати та протидіяти злочинним діям в Інтернеті та не стати жертвою ворожої пропаганди. Розділ « [Кібербезпека в освіті](#) » знайомить з актуальними викликами у сфері кібербезпеки, підходами до захисту персональних даних у мережі, сучасними навчальними курсами для покращення цифрових навичок у сфері кібергігієни, корисними навчальними матеріалами «[Матеріали для навчання учнів кібербезпеці](#)» для учнів / учениць 1–11 класів, іграми тощо, які пояснюють дітям та батькам основні правила онлайн-етикету в мережі, як розрізнити фейки та дезінформацію. За допомогою порталу учні / учениці, учителі / учительки, батьки можуть навчитися безпечно використовувати сучасні цифрові технології, соціальні мережі, онлайн-платформи та застосунки.

Як сформувати безпечну шкільну мережу та забезпечити онлайн-безпеку для учнівства та батьків, які перебувають на тимчасово окупованих територіях і учителів / учительок, які з ними працюють, висвітлено у «Методичних рекомендаціях щодо відновлення української системи освіти на деокупованих територіях для керівників і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти» - [metodychni-rekomendacziyi.pdf](#).

Звертаємо увагу: під час дистанційного або змішаного навчання посилюється значущість безпеки в мережі. Рекомендуємо ознайомити учнів / учениць з алгоритмами дій у разі онлайн-небезпек та обговорити з батьками використання контент-фільтрів для безпечного пошуку інформації.

Важливо формувати мережевий етикет, заохочувати відповідальну поведінку в мережі та дотримання правил спілкування. Нагадуємо про необхідність повторення правил безпечної роботи за комп'ютером і виконання вправ для зняття втоми. Рекомендуємо звернути увагу на особливості дистанційного навчання (листи Міністерства освіти і науки України від 02.11.2020 № 1/9-609, від 03.11.2023 № 1/17310-23; навчально-методичний посібник «Нова українська школа: організація дистанційного і змішаного навчання у початковій школі», <https://surli.li/ndwhrw> та методичними рекомендаціями щодо організації дистанційного навчання в школі, <https://surli.cc/vsorb>).

Доброчесність у закладі освіти

Про діяльність закладів освіти на засадах доброчесності, права та обов'язки педагогів і учнівства можна дізнатися на платформі Study.NAZK [Home - portal](#). Крім того, розроблено методичні рекомендації для підвищення прозорості та доброчесності діяльності закладів загальної середньої освіти «Освітній навігатор» - [ho-posibnyk-osvitniy-navihator-nazk-17-03-2025.pdf](#).

Соціально-емоційна підтримка учасників освітнього процесу

Для посилення компонентів із соціально-емоційного навчання для вчителів можуть бути корисними такі ресурси:

Аналітичний огляд «Можливості для реалізації СЕН у рамках реформи НУШ» - [ILID_FS-on-SEL_final.pdf](#). від ГО «Інститут лідерства, інновацій та розвитку»;

Посібник «Я (практикую) СЕЕН. Посібник для створення професійної спільноти» - [Я \(практикую\) СЕЕН. Посібник для роботи з батьківством](#) від EdCamp Україна;

Програма «Соціально-емоційне та етичне навчання» - [UKR_Late_Elementary_CH_1_2_b5a209d437.pdf](#) для 3-4 класів початкової школи;

Національний звіт 2025 року - [nacionalnyj_zvit_dosen-2_12.05.2025.pdf](#), розділ із практиками соціально-емоційного навчання у школах. Крім того, розроблені навчальні курси для освітян: Курс «Я і якісне та цілісне навчання: СЕН і психосоціальна підтримка». 5-годинний безкоштовний курс англійською мовою з українськими субтитрами. Фокус на підтримку дітей у складних умовах, ознайомлення з методами СЕН, арт-техніки, самопідтримка для педагогів.

СЕЕН-ініціатива на EdCamp Ukraine: «Хочу практикувати СЕЕН» - [Хочу практикувати СЕЕН - EdCamp Ukraine](#). Інформація про те, як долучитися до програми, практика обміну досвідом, спільноти та сертифікаційні можливості для педагогів.

Курс «Небайдужі: базові емоційні потреби та соціальна взаємодія» - [Небайдужі: базові емоційні потреби та соціальна взаємодія | Prometheus](#). 15-годинний безкоштовний курс із фокусом на емоційне благополуччя.

З 2022 року в системі вищої та післядипломної педагогічної освіти імплементується курс з психосоціальної підтримки для педагогів закладів дошкільної та загальної середньої освіти «Благополуччя дітей та педагогів: дієві інструменти та практики підтримки». Курс розроблено науковим партнером the LEGO Foundation MHPSS Collaborative.

Реагуючи на потреби сьогодення та з метою забезпечення наступності між дошкільною та загальною середньою освітою, the LEGO Foundation було реалізовано національну імплементацию Програми СЕН «Зерна»: розвиток соціально-емоційних навичок та підтримка благополуччя дітей і педагогів в Україні. Реалізація Програми відбувається у партнерстві між Міністерством освіти і науки України, the LEGO Foundation, Лабораторії з екологічних підходів до соціально-емоційного навчання (англ. EASEL Lab) Гарвардської вищої школи освіти та обласних закладів післядипломної педагогічної освіти. З матеріалами проекту можна ознайомитися за покликанням - [Матеріали для педагогів — Програма СЕН «Зерна»](#).

Формування медіаграмотності

Від 2022 року відбулися радикальні зміни в інформаційному середовищі: замість «простих» фейків чи діпфейків ми маємо справу з масштабованими ІІІ-маніпуляціями, емоційною поляризацією, ботореальністю та вірусними формами дезінформації.

Сьогодні вже замало просто вміти розпізнавати фейк – важливо розуміти контексти, мотивації, механізми впливу. Учень / учениця має навчитися не тільки перевіряти інформацію, а й розпізнавати, як нею маніпулюють.

Для формування медіаграмотності учнівства в освітньому процесі можуть використовуватися такі модельні навчальні програми та навчально-методичні матеріали:

1. Модельна навчальна програма «Основи медіаграмотності» (5–6 для закладів загальної середньої освіти / О. П. Мокрогуз / За редакцією О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова, Р. І. Євтушенко — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. Модельна навчальна програма інтегрованого міжгалузевого курсу «Основи медіаграмотності» (7–8 класи) для закладів загальної середньої освіти / О. П. Мокрогуз, О. В. Желіба / За редакцією О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова, Р. І. Євтушенко — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. Основи медіаграмотності (пропедевтичний курс). Навчальна програма для учнів 8 (9) класів 2017 р.

2. «Основи медіаінформаційної грамотності» для 10-11 класів 2014 р.

3. «Основи медіаграмотності, 7–8 класи. Посібник для вчителя / Мокрогуз О. П. / за загал. ред. В. І. Іванова»

4. «Основи медіаінформаційної грамотності, 10–11 класи. Посібник для вчителя / Мокрогуз О. П., Желіба О. В., Запорожченко М. В. / за загал. ред. В. І. Іванова»

5. «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін» За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза – К. : Центр вільної преси, Академія української преси, 2016 р.

6. «Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства» / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. – К. : ЦВП, АУП, 2016 р.

7. «Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта»/«Історія». / Потапова В. І., Дегтярьова Г. А., Мокрогуз О. П., Желіба О. В, Ковач І. М./ за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. 2023р

8. 7 кроків до здорового медіаспоживання під час війни. Посібник для вчителя / О. Вознесенська, Н. Дятел, Л. Найдюнова, О. Тараненко, Н. Умеренкова. [Електронний ресурс] // IREX в Україні. — 2024. — 147 с. Режим доступу до ресурсу: <https://vse.ee/7krokivIREX>

9. Інфомедійна грамотність онлайн: посібник для тренера / за заг. ред. Тараненко О. / Розроблено в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»: <https://www.aup.com.ua/mm/>

10. «Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди» - [Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди - АУП](#). Навчальний посібник / за редакцією Волошенюк О., Іванова В., Кулакова А.» та відповідний відеокурс - [Відеокурс «Освітні практики в часи інфодемії». 5 лекцій | Портал Медіаосвіти і Медіаграмотності](#).

11. Навчально-методичні матеріали для вчителя "Інфомедійна грамотність на уроках української мови" - [Навчально-методичні матеріали для вчителя](#)

"Інфомедійна грамотність на уроках української мови" для 8–9 класів | Міністерство освіти і науки України для 8–9 класів;

12. Навчально-методичні матеріали для вчителя "Інфомедійна грамотність на уроках української літератури" - Навчально-методичні матеріали для вчителя "Інфомедійна грамотність на уроках української літератури 8-9 класів" | Міністерство освіти і науки України для 8–9 класів;

13. Навчально-методичні матеріали для вчителя "Інфомедійна грамотність на уроках мистецтва" - Навчальні матеріали "Інфомедійна грамотність на уроках мистецтва" для учнів 9 класу | Міністерство освіти і науки України для 9 класів;

14. Академією української преси створено портал «Медіаосвіта та медіаграмотність» <http://www.medialiteracy.org.ua>. На ньому розміщено електронну бібліотеку медіаосвітніх видань АУП, презентації, розробки уроків, відеоматеріали, корисні ресурси для викладання медіаграмотності в закладах освіти, бліцтест з інфомедійної грамотності, мапу поширення медіаграмотності в Україні, а також новини та анонси у сфері медіаосвіти.

15. Портал медіаосвіти та медіаграмотності - Головна | Портал Медіаосвіти і Медіаграмотності.

16. Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр» - Медіаосвіта - Фільтр - національний проєкт з медіаграмотності містить добірки універсальних уроків з навчальними матеріалами до них, навчальні відеоматеріали, ігри, набори вправ: Онлайн-безпека для підлітків, Онлайн безпека для освітян, Онлайн-безпека для батьків - Онлайн-безпека для підлітків (UA).pdf.

17. Посібник з медіаграмотності для підлітків від Google - uk Google Brand & Reputation - EMEA teams_n42954_BIC_Unit of Work_Book-Digital_v10.

Онлайн-курс для учительства «Very Verified 2.0» - Very Verified 2.0 | EdEra – студія онлайн-освіти спрямований на широку аудиторію користувачів / користувачок і буде цікавий для всіх: і тих, хто професійно працює з темою медіаграмотності, і тих, хто має бажання посилити свої навички розпізнавання шкідливих інформаційних впливів. Онлайн-курс покликаний зміцнити інформаційну стійкість громадян / громадянок в умовах сучасних викликів, зокрема під час війни, коли маніпуляції та навмисно спотворена інформація можуть загрожувати національній безпеці та єдності. Після завершення курсу користувачі отримують сертифікат на 15 годин (0,5 кредиту ЄКТС), а також на стартовій сторінці курсу доступна програма підвищення кваліфікації - Програма підвищення кваліфікації за допомогою онлайн-курсу «Very Verified 2.0: онлайн-курс із медіаграмотності».pdf - Google Диск. Пройти курс – Very Verified 2.0 | EdEra – студія онлайн-освіти.

«Впровадження медіаграмотності в освітню сферу» (IREX у партнерстві з Асоціацією інноваційної та цифрової освіти): онлайн-курс для учительства розроблений у форматі SCORM, він поєднує найкращі педагогічні практики інтеграції з унікальним методичним підходом проєкту. Онлайн-курс допоможе здобути глибоке розуміння того, як інтегрувати теми з медіаграмотності у свій предмет, забезпечити стійкість до шкідливих інформаційних впливів шляхом виконання вправ на актуальні теми та опанувати інструменти фасилітації обговорень складних емоційних тем.

Проходження онлайн-курсу дає можливість отримати сертифікат на 30 годин або 1 кредит ЄКТС. Пройти курс.

[Онлайн-курс "Медіаграмотний спротив: будуємо аргументовані діалоги"](#): курс інтегрує інфомедійну грамотність у вивчення української мови з метою набуття навичок критичного сприйняття інформації та соціальної толерантності й усвідомлення цінності високоякісної інформації в сучасному контексті.

[Онлайн-курс "Медіаграмотний спротив: спілкуємось на рівних"](#): курс інтегрує інфомедійну грамотність у вивчення української мови з метою набуття навичок критичного сприйняття інформації та соціальної толерантності й усвідомлення цінності високоякісної інформації в сучасному контексті.

Використання штучного інтелекту в освіті

Штучний інтелект може бути помічником для вчительства у підготовці до уроків, створенні завдань, ілюстрацій тощо. Надаємо добірку ресурсів, які допоможуть оволодіти навичками роботи з інструментами штучного інтелекту:

- курс підвищення кваліфікації «Штучний інтелект в освіті» - [Курс підвищення кваліфікації для освітян «Штучний Інтелект в освіті»](#). Містить чотири вебіари. Охоплює основи штучного інтелекту, використання підготовки уроків, створення завдань, етичні аспекти, формування запитів;

- онлайн-курс «Штучний інтелект – персональний помічник учителя» - [Онлайн-курс: Штучний інтелект - персональний помічник вчителя](#). Містить практичні відео й матеріали: створення завдань, автоматизація, розвиток критичного мислення;

- курс від Міністерства цифрової трансформації та Дія Серія освітніх відео: «Що таке ШІ» - [Штучний інтелект](#), алгоритми, ризики, застосування у житті. Короткий формат (~0.1 ЕКТС), доступно українською та англійською мовами;

- курс «Штучний інтелект та цифрові технології в освіті: природнича галузь» - [Штучний інтелект](#). Безкоштовний курс тривалістю приблизно 15 годин. Охоплює типи ШІ, модулі інтеграції в природничу освіту, адаптивні технології, освітню платформу iZZI;

- курс «Штучний інтелект: від початківця до експерта» - [Від початківця до експерта в ШІ](#). Безкоштовний курс із шістьма модулями, включає знайомство з ChatGPT, Gemini, Claude, Copilot; генерація текстів, зображень, робота з таблицями, fact-checking.

МЕТОДИЧНА ПІДТРИМКА ОСВІТЯН

БАЗОВА ШКОЛА

У 2025/2026 навчальному році навчання у 5-8 класах буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.), Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженою наказом МОН від 09.08.2024 № 1120, модельними навчальними програмами.

Навчання у Новій українській школі має ґрунтуватися на компетентнісному, діяльнісному та аксіологічному підходах. Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів та учениць; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.

Держстандарт заохочує вчительство працювати за особистісно орієнтованою моделлю освіти. Це означає, що школа має максимально враховувати права, здібності, потреби та інтереси кожної дитини, ефективно втілюючи в життя принцип дитиноцентризму. Такий підхід створює умови для повного розкриття потенціалу учнів / учениць і їхнього гармонійного розвитку.

Обравши модельну навчальну програму, учитель / учителька на її основі складає навчальну програму, у якій зазначає послідовність й орієнтовний час вивчення тем у певному класі з урахуванням особливостей технічного забезпечення, кадрового складу, рівня підготовки та освітніх пріоритетів учнівства тощо. У модельній навчальній програмі авторські колективи пропонують послідовність вивчення тем, зміст і види навчальної діяльності, які є орієнтовними. Тому з модельної навчальної програми вчитель / учителька до кожної теми навчальної програми добирає з-поміж запропонованих або ж додає ті елементи змісту й способи діяльності, що в умовах певного навчального закладу й класу є найоптимальнішими.

Учитель / учителька має автономію у виборі організаційних форм, видів, методів та засобів навчальної діяльності з метою забезпечення передбачуваних Державним стандартом навчальних досягнень учнів / учениць як результату освітнього процесу. Реалізовувати освітній процес важливо на основі діяльнісного підходу, зважаючи на природні інтереси учнів / учениць відповідного віку, а також з достатньою гнучкістю для урахування як особливих освітніх потреб, так і динамічних умов навчання.

Іншою важливою умовою організації освітнього процесу є вибір системи методів і прийомів активного навчання, зокрема змішаного. Форми організації освітнього процесу мають враховувати види навчальної діяльності, що пропонуються обраною навчальною програмою, а також мають бути спрямовані на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема подолання освітніх втрат.

При плануванні уроків потрібно визначити види навчальної діяльності учнівства з використанням компетентнісного і діяльнісного підходів. Вимоги до уроку, які необхідно враховувати:

- урок повинен передбачати не лише виклад матеріалу, змісту, але й завдання, що передбачають засвоєння, застосування навчальної інформації на практиці;

- частина знань і вмінь повинна бути отримана учнями та ученицями у процесі самостійного пошуку шляхом розв'язування пошукових задач та опанування способів діяльності у процесі пошуку;

- виклад навчального матеріалу на уроці може і повинен бути варіативним. В одних випадках викладається готова інформація у формі пояснення, практичного показу і виконання вправ. В інших випадках матеріал вивчається шляхом постановки вчителем / вчителькою проблеми та розкриття шляхів і видів навчальної діяльності учнів / учениць для її доказового рішення.

Важливою умовою уроку є індивідуалізація навчання. Цьому сприяє програмна позиція можливості індивідуального вибору засобів навчання на кожному уроці. Використання навчального матеріалу різного ступеня складності за змістом, кількістю повторень, темпом виконання враховує інтереси та можливості різних учнів / учениць. Складний матеріал, величина навантаження можуть виявитись не під силу деяким учням / ученицям для активного засвоєння і виконання. Повідомлення учням та ученицям завдань для самостійного виконання передбачає, щоб вони могли поступово переходити від менш важких завдань до складніших.

Події, які тривають внаслідок російського вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року, зумовили необхідність оновлення змісту навчальних предметів та інтегрованих курсів, що реалізувалося в прибиранні російських творів та напрацювань у змісті. Також наголошуємо, що стаття 7 Закону України «Про освіту» визначає українську мову як мову освітнього процесу. Лист Міністерства освіти і науки України від 27.10.2023 № 1/16742-23 «Про застосування державної мови у сфері освіти» закликає не застосовувати мову агресора в освітньому процесі. Для організації змішаного та дистанційного навчання у 5–11 класах освітнім інструментом, який варто використовувати, є вебплатформа «Всеукраїнська школа онлайн» - [ВШО](https://vsho.org.ua). ВШО – це національна освітня платформа з відеоуроками, тестами, вправами та готовими курсами для 5–11 класів. Наразі на платформі розміщено освітні матеріали з майже всіх обов'язкових навчальних предметів й інтегрованих курсів. Загалом на платформі понад 4000 відео, до них завантажено конспекти, завдання, підсумкові тести до тем, діагностичні тести для виявлення освітніх прогалин. Для організації навчання класу учитель/вчителька може використовувати персональний кабінет, за допомогою якого призначати учням та ученицям домашнє завдання. У ньому вчитель / вчителька може призначати завдання учням / ученицям, використовуючи курси платформи та доповнюючи їх своїми матеріалами, організовувати обговорення. Детальніше про платформу: «Путівник по Всеукраїнській школі онлайн» uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/vseukrayinska-shkola-onlajn-4.pdf.

Також для діагностики навчальних втрат розроблені діагностувальні роботи, які можна запропонувати для діагностування (первинного і вторинного) на початку 5 класу (за курс початкової школи), 7 класу (за курс 5-6 класів) та 9 класу (за курс 7-8 класів). У підсумку учні та учениці отримають не оцінку, а звіт із 12 власними результатами та перелік посилань на матеріали, які варто

опрацювати, щоб надолужити ті теми, щодо яких були допущені помилки під час виконання завдань тесту.

Навчальна платформа Pi-stacja - [Безплатні відеоуроки | Pi-stacja](#) фонду «Katalyst Education» містить навчальні матеріали для учнівства 5–9 класів (відео й навчальні завдання) й стане підтримкою для навчання й активного опанування навчальних предметів (математика, біологія, хімія, географія, фізика тощо) й курсів українознавчого компонента. Pi-stacja UA – безкоштовна онлайн-платформа з понад 1300 відеоуроками для учнівства 5–9 класів. Відео, тести, схеми – усе українською, усе за програмою НУШ. Матеріали можна завантажити або дивитися безкоштовно на будь-якому пристрої.

Для задоволення освітніх українців, які проживають за межами України, можуть використовуватися електронні версії українських підручників, зокрема з української мови, літератури, що розміщені на сайті державної установи «Інститут модернізації змісту освіти» у розділі «Підручники» - [Електронні версії підручників – Інститут модернізації змісту освіти](#)

Володіння українською мовою можна підтримати з допомогою мовних таборів під час канікул. Допоможуть в цьому посібник «Як спланувати та провести мовний табір» - [Ольга Питюр. Бомбезна українська. Як спланувати та провести мовний табір. Частина 2.pdf.](#) та Програма літнього мовного табору - [Програма мовних таборів](#) (організована за принципом модулів, тому її можна перекомпонувати відповідно до власних потреб).

Навчальна програма «Я і Україна» - [Українським школам за кордоном | Міністерство освіти і науки України](#) з курсу українознавства для суботніх та недільних шкіл українського закордоння за допомогою наскрізної інтеграції розкриває Україну та українську спільноту через використання сучасних науково-методичних знахідок українських та закордонних науковців, педагогів, представників медіакультури, незалежних експертів в галузі соціології, освіти, культури, історії, етнології, політології, прикладної антропології, соціокультурної антропології тощо. Змістове наповнення програми розкриває українській спільноті за кордоном потенціал сучасного українознавства не лише в академічній сфері, а й у різноманітних соціальних контекстах тощо.

Онлайн-курс «мова моЯ - [Курс | мова моЯ \(від А до Я: література, історія, природа/географія...\) | ВШО](#) (від А до Я: література, історія, природа/географія...)» популяризує вивчення у цікавій формі української мови та літератури серед дітей, які перебувають (перебували) за кордоном або на тимчасово окупованих територіях, і не тільки задля надолуження освітніх втрат, узагальнення знань та вивчення мови. Курс спрямований на формування мовної грамотності та культурної ідентичності. Сучасні анімовані відеоуроки з яскравими персонажами забезпечують легке пояснення складних тем: мова, мовлення, вимова, слово, речення, текст, література, історія, природа, творчість.

Онлайн-курс «Українська мова: слухаємо, пишемо, читаємо, взаємодіємо» розроблено відповідно до Модифікованої (скорочена) програма з української мови для 5–6 класів. Мовний курс відображає комунікативну складову, демонструє оригінальний підхід, орієнтований на сучасність, містить цікаву, пізнавальну, виховну, захопливу інформацію, яка сприятиме вдосконаленню грамотності, розширенню ерудованості тощо. Навчальний контент курсу здебільшого подано в текстовому форматі, відповідно до яких авторки

формували завдання для розвитку критичного мислення, оскільки взаємодія з текстом допомагає удосконалити вміння швидко й осмислено читати, а головне – ґрунтовний аналіз тексту надає змогу осмислити глибокі рефлексії до здобуття нових або вже здобутих раніше знань. Мобільний застосунок Ag Book - [AR Book: уроки, тести, курси](#) містить сучасні навчальні експерименти у форматах VR та AR, 3D моделі, які дозволяють інтерактивно вивчати історичні події та місця, географічні об'єкти тощо.

Громадянська та історична освітня галузь

Історія

Громадянська та історична освітня галузь відіграє особливу роль у підтримці здатності учнівства орієнтуватися в складному, мінливому та насиченому викликами середовищі. Вона має на меті сформувати покоління, здатне мислити критично, розуміти історичні процеси, протистояти дезінформації та брати активну участь у суспільному житті.

Звертаємо увагу, що незалежно від логіки побудови обраної програми, порядку досягнення обов'язкових результатів навчання та змісту, варто викладати матеріал з історії України, пов'язуючи його з подіями всесвітньої історії та дотримуючись україноцентричного підходу до вивчення історії.

Модельні навчальні програми не містять чіткого розподілу навчальних годин за розділами, тому в межах загальної річної кількості годин учитель/вчителька самостійно визначають в тематично-календарному плануванні та/або в навчальній програмі, укладеній на основі обраної модельної навчальної програми час, необхідний для роботи над кожним розділом програми, орієнтуючись на визначені програмою очікувані результати навчання.

Натепер викладання історії є полем, де формуються ідентичності, світогляд і стійкість. В умовах війни та глобальної турбулентності історична освіта відіграє ключову роль у зміцненні громадянської позиції, критичного мислення та національної суб'єктності. Фокус у викладанні предметів галузі має зміщуватися з нагромадження фактів на розвиток аналітичних, порівняльних і рефлексивних умінь.

Актуальні виклики, які має враховувати вчитель/вчителька історії сьогодні:

- **Інформаційна війна:** учні й учениці щодня стикаються з історичними маніпуляціями — меми, тіктоки, псевдонаукові «розвінчування міфів». Росія активно використовує всі можливі канали для впливу на їхнє світосприйняття й політичну позицію. Завдання школи — навчити відрізняти факти від інтерпретацій.

- **Війна пам'ятей:** наративи про минуле стали інструментами сучасної політики. Українська історія потребує переосмислення поза колоніальними схемами та імперськими рамками.

- **Переосмислення ролі України у світовій історії:** підсилюється запит на україноцентричний підхід, який дозволяє побачити глобальні процеси з власної перспективи.

- **Переобтяження фактами та виснаження учнівства:** варто фокусуватися не на всеохопному знанні, а на формуванні аналітичних, порівняльних, рефлексивних умінь.

Надважливим завданням у викладанні предметів громадянської та історичної галузі залишається викорінення радянських і пострадянських історичних наративів, фальсифікації та міфологізації історії.

Зазначимо актуальні для викладання історії ключові моменти:

- Неприпустимо змішувати поняття «Русь» і «Росія», називати русів «росіянами» за багато століть до виникнення російської держави.

- Серед науковців змінилися погляди на добу князювання Володимира і Ярослава як початок києворуської історії й час від кінця XI до середини XIII ст. Цей проміжок часу був періодом зрілої києворуської держави Русі-України.

- Важливим є усвідомлення глибини й важливості зв'язків Русі з нашою сучасністю, розуміння її місця в тогочасному світі як важливого суб'єкта європейського історичного процесу та одного з його культурних осередків.

- Середньовічне минуле України має висвітлюватися як сукупність історій всіх народів, які проживали на сучасних українських теренах, з особливою увагою до джерел формування кримськотатарського та інших народів, для яких Україна є історичною батьківщиною.

- Під час вивчення європейського середньовіччя й ранньомодерного періоду важливо системно простежувати взаємозв'язки між Україною та іншими державами — через міжнародну торгівлю, війни, династичні союзи, культурний обмін, а також долі історичних діячів.

- Історія України має розглядатися як складник світового історичного процесу. Учні / учениці мають усвідомлювати, що українські події, постаті і явища не існували у вакуумі, а були частиною ширших глобальних і регіональних тенденцій.

- Історія України XVI–XVIII ст. була невіддільною частиною європейської цивілізації, глибоко інтегрованою в загальноєвропейські процеси. Цей період сьогодні розглядається в контексті ранньомодерної історії Європи, коли формувались основи сучасних національних ідентичностей та закладались фундаменти модерних держав.

- Вирішальну роль у долі українських земель відіграла Люблінська унія 1569 р. Сучасний погляд на цю подію передбачає не лише традиційне сприйняття її як польської експансії, але й розуміння складних процесів формування спільної української ідентичності внаслідок входження більшості українських територій до складу однієї держави — Речі Посполитої. Берестейська унія 1596 р. розглядається в сучасному контексті як складне явище релігійної та політичної історії. Утворення унійної церкви стало не лише відповіддю на кризу православ'я та проявом Контрреформації в Речі Посполитій, але й важливим чинником європейської інтеграції українського суспільства, що зберігало при цьому свою культурну ідентичність.

- Виникнення українського козацтва — окремого стану українського суспільства наприкінці XV ст. сьогодні маємо розглядати як формування унікального соціально-політичного феномену, що не мав прямих аналогів у європейській історії. Роль запорозького козацтва була багатогранною: військова

сила, що відіграла ключову роль у протистоянні османській експансії в Європу, соціальна верства, що сформувала основи українського державотворення, захисники православної віри через вступ до Київського братства Війська Запорозького й сприяння відновленню православної ієрархії. Українська національна революція середини XVII ст. (1648–1676) відбувалася в період глибоких трансформацій європейського суспільства і характеризувалась переплетінням національно-визвольних і соціальних мотивів. Значну роль відігравало й релігійне протистояння (католицизм — православ'я).

- Осмислення ранньомодерної доби в історії України неможливе без об'єктивного аналізу міжетнічних відносин. Взаємодія українців з поляками, євреями, кримськими татарами, білорусами та іншими етнічними групами мала різні прояви: від конфліктів до продуктивної співпраці. Цей аспект є особливо важливим у контексті формування сучасної української політичної нації та відносин України з сусідніми державами.

- Історія ранньомодерної доби демонструє, що розвиток людської цивілізації є складним процесом, який поєднує як прогресивні досягнення, так і кризові явища. Вивчення цього періоду в усій його повноті та суперечливості дозволяє краще зрозуміти витоки сучасного світу і спрогнозувати можливі шляхи його подальшого розвитку.

- Ранньомодерна доба (XVI–XVIII ст.) стала переломним етапом у розвитку Європи та її взаємодії зі світом:

- Географічні відкриття європейців не лише розширили уявлення про світ, але й започаткували колонізацію нових територій із суперечливими наслідками для корінних народів Америки, Африки та Азії.

- Винахід книгодрукування демократизував доступ до інформації, став каталізатором наукової революції та поширення прогресивних ідей, сприяючи культурним трансформаціям європейських суспільств.

- Поява мануфактур із найманою працею та новими формами організації виробництва змінила економічний ландшафт Європи.

- Соціально-економічні зміни супроводжувалися світоглядними трансформаціями: поширенням гуманізму, але водночас і формуванням подвійних стандартів у ставленні до різних соціальних, етнічних і релігійних груп. Нідерландська, Англійська, Американська революції визначили провідні тенденції розвитку людської цивілізації.

- Релігійне життя Європи ранньомодерної доби було позначене глибокими трансформаціями, пов'язаними з Реформацією, що розпочалася на початку XVI століття.

- Реформація стала не лише релігійним, але й суспільно-політичним явищем, що вплинуло на формування нової трудової етики, освітніх систем та принципів державного устрою в країнах, де перемогли протестантські ідеї.

- Культурний розквіт доби втілювався в мистецьких стилях Ренесансу, бароко та класицизму.

- Наукова революція XVII ст. (Коперник, Галілей, Ньютон) заклала основи сучасного природознавства.

У 9-11 класах відповідно до чинних навчальних програм навчання предметів «Історія України» і «Всесвітня історія» може здійснюватися паралельно або послідовно. Для підвищення ефективності навчальної

діяльності учнів / учениць та розподілу навчального часу в навчальних програмах запропоновано синхронізувати навчання історії України та всесвітньої історії у 9–11 класах. Перехід до синхронізації може відбутися на початку або впродовж навчального року, наприклад, на початку семестру. Учителька / учитель може використовувати запропоновані в навчальній програмі таблиці синхронізації або робити в них доречні зміни.

02 травня 2023 року Постановою Верховної Ради України № 3078-IX схвалено Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» - [Про Заяву Верховної Ради Укр... | від 02.05.2023 № 3078-IX](#). Рекомендуємо використовувати основні тези цієї Постанови під час вивчення подій російсько української війни та у позакласній роботі.

У 2025 р. минає 80 років після завершення Другої світової війни, уроки якої надзвичайно важливі нині, коли Україна протистоїть повномасштабній російській агресії. Для української історичної освіти важливою є системна, послідовна робота, а також спеціальні освітні заходи з вивчення передумов, перебігу та наслідків Другої світової війни; з'ясування значення для Європи й світу змови двох тоталітарних режимів: націонал-соціалістичного у Німеччині та комуністичного в СРСР. Водночас важливим є протистояння рашистській пропаганді та російським фальсифікаціям історії, які, очевидно, можуть посилитися до 80-ї річниці завершення Другої світової війни.

На уроках історії важливо застосовувати методи розвитку критичного мислення, які сприятимуть формуванню й розвитку вміння учнів / учениць аналізувати, порівнювати різні види історичних джерел, формулювати на їх основі судження й висновки. Значно підвищується ефективність вивчення історії завдяки використанню інтерактивних методів навчання, як-от: рольові ігри, дебати, віртуальні екскурсії, мозковий штурм тощо. Для наочного представлення історичних подій та стимулювання інтересу до пізнання минулого варто використовувати відеоматеріали, аудіоподкасти, освітні платформи та інші цифрові ресурси.

У контексті переходу школи до нових форм і підходів до викладання історії педагогам рекомендовано активно використовувати можливості, які надаються відкритими онлайн-ресурсами, для власного професійного розвитку та поглиблення історичного мислення на новому історичному та суспільствознавчому матеріалі. Водночас застосування таких матеріалів має відповідати віковим особливостям учнів / учениць, бути змістовним і дидактично доцільним.

Педагог має:

- завчасно переглядати весь відео- та текстовий контент;
- забезпечити його відповідність темі уроку;
- створити завдання, що допоможуть учням та ученицям осмислити побачене чи прочитане.

Рекомендується використовувати відеофрагменти тривалістю не більше 7 10 хвилин. Навчальні матеріали мають бути валідними, цікавими й зрозумілими учнівству та сприяти формуванню компетентностей, а не бути лише

ілюстрацією або фоном уроку. Нижче наведено невичерпний перелік посібників, вебсторінок тощо, до яких можна звертатися:

«Нариси з історії Криму XVIII – початку XIX ст.: додатковий матеріал для вчителів» - [Посібник "Нариси з історії Криму XVIII - початку XIX ст.: додатковий матеріал для вчителів" для 7-8 класів загальної середньої освіти - АУП](#) для 7–8 класів загальної середньої освіти / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І.;

«Історія Криму першої половини XX ст. Нариси» - [Історія Криму першої половини XX ст. Нариси. Навчальний посібник 10 клас - АУП](#) Навчальний посібник 10 клас. / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І.;

«Нариси з історії Криму у XX ст.: 1939–1990 рр.» - [Нариси з історії Криму у XX ст.: 1939–1990 рр.: додатковий матеріал для вчителів для 10 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник - АУП](#): додатковий матеріал для вчителів для 10 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Євтушенко Р. І.;

«Нариси з історії Криму у XX-XXI ст.: 1990–2014 рр.» - [Нариси з історії Криму у XX-XXI ст.: 1990–2014 рр.: додатковий матеріал для вчителів для 11 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник - АУП](#): додатковий матеріал для вчителів для 11 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / За редакцією Волошенюк О. В., Євтушенко Р. І.»;

«Нариси з історії Криму (2015–2022)» - [Нариси з історії Криму \(2015-2022\). Навчально-методичний посібник - АУП](#): додатковий матеріал для вчителів 10 класу загальної середньої освіти, викладачів педагогічних вишів: Навчально методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / За редакцією Волошенюк О. В.;

«Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя» - [УКРАЇНСЬКА ІСТОРІЯ В КІНОФІЛЬМАХ: ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ - АУП](#)/ Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Новікова Л. Є., Тримбач С. В, Черков Г. А. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф.».

У контексті підготовки до реформування профільної школи України варто звернути увагу на організацію навчання курсів за вибором учнівства, зокрема курсу «Республіка Корея: історія дива на річці Хан», з програмою якого, матеріалами для учнів та учениць (Програма навчального курсу за вибором учнів та учениць профільної загальноосвітньої школи (10-11 класи) «Республіка Корея: історія дива на річці Хан» (17 годин) / К Баханов, С. Троян, С. Баханова. Рівне: Волинські обереги, 2024. 47 с.; Республіка Корея: історія дива на річці Хан. Матеріали до навчального курсу за вибором учнів профільної загальноосвітньої школи (10–11 класи): посібник для учнів і вчителя / К. Баханов, С. Баханова, Ю. Білай, Р. Євтушенко, І. Костюк, С. Троян; за ред. К. Баханова. Рівне: Волинські обереги, 2024. 352 с.), а також презентаціями, відеоматеріалами, розробками уроків українських і закордонних учителів можна познайомитися за покликанням - [«Республіка Корея: історія дива на річці Хан» навчальний курс за вибором учнів](#).

Як викладати історичні теми, що можуть викликати травмувальні переживання. Рекомендації для вчителів / Т. Коваленко, О. Лихолай, О. Розумієнко. [Електронний ресурс] // IREX в Україні. — 2024. — 44 с. — Режим доступу до ресурсу за покликанням - [Посібник Як викладати історичні теми, що можуть викликати травмувальні переживання. Рекомендації для вчителів](#).

Також при викладанні історії можна використовувати контент, розміщений на вебпорталах інституцій, створених для освітян:

- Український інститут національної пам'яті [Методматеріали вчителям](#)
- [Інститут історії України](#) Національної академії наук України
- Національний музей історії України у Другій світовій війні [Музей війни](#)
- Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» [Likbez - Historic front](#)
- Електронний архів українського визвольного руху [Електронний архів українського визвольного руху](#)
- [Історична правда](#)
- Локальна історія [Історична спадщина України: візуальні джерела та архів – LocalHistory](#).

Також помічним для викладання історії (з дотриманням вимог законодавства про авторські та суміжні права, стандартів академічної доброчесності) можуть бути відеоматеріали, розміщені на Youtube-каналах, перелік яких не є вичерпним:

- «Історія без міфів» [Історія Без Міфів - YouTube](#)
- канал Національного музею історії України у Другій світовій війні [Музей війни / War Museum - YouTube](#) ;
- «Історія з Братами Капрановими» [імені Т.Г. Шевченка - YouTube](#)
- «Історик щосуботи» [Історик щосуботи - YouTube](#) (Віталій Дрібниця)
- «Ігор Щупак. Історія з історією» [Ігор Щупак. Історія з історією. - YouTube](#)
- «Локальна історія» [Локальна історія - YouTube](#)
- «Олександр Алфьоров» [Олександр Алфьоров - YouTube](#)
- «Реальна історія» [РЕАЛЬНА ІСТОРІЯ - YouTube](#) (Акім Галімов)
- «Цікава історія» [Цікава Історія - YouTube](#)
- «WAS: Популярна історія» [WAS: Популярна історія - YouTube](#).

В освітньому процесі також може бути використана серія передач на Українському радіо «Реконструкція» [Реконструкція | Українське радіо](#) – проєкт про історію світової політики та вплив подій минулого на сьогодення. Авторка зосереджується на маловідомих, забутих, прихованих або сфальшованих фактах міжнародної політики та історії. Ці факти напряду чи опосередковано мали, чи й досі мають вплив на українську політику, а також на війну, яку веде Росія проти України.

«Коло їжі» [Коло їжі | Українське радіо](#) — проєкт про те, як готували українці протягом століть. «Україна Incognita» — проєкт про уроки української історії задля її переосмислення і модернізації суспільства.

Також учителям / учителькам пропонується інтерактивний ресурс про Другу світову війну на мапі України <https://mapsearch.warmuseum.kyiv.ua/>.

Всеукраїнська зведена база даних з інформацією про 44 596 населених пунктів України станом на 1946 та 2014 рр. Дає змогу ідентифікувати місцезнаходження будь-якого міста, села чи селища України, дізнатися факти його перейменування, містить статистичну інформацію: дати окупації/вигнання нацистів та їхніх союзників, кількість жертв, дані про злочини, скоєні на окупованій території, місця й час боїв українських визвольних формувань із військами агресорів тощо.

Проект «Українці-рятівники» (https://bit.ly/ua_righteous) – це унікальний онлайн-ресурс, що збирає та розповідає історії про українців і мешканців України, які під час Другої світової війни рятували євреїв, ромів та інших переслідуваних нацистським режимом. У проєкті представлено: Банк портретів з особистими історіями порятунку, Базу даних з іменами Праведників народів світу, Праведників України та інших рятівників, Довідкові матеріали, які допомагають краще зрозуміти історичний контекст. Щоб зробити тему ближчою та зрозумілішою, до ресурсу додано усні свідчення рятівників і відеорозповіді, створені на основі реальних подій.

Для розвитку патріотизму й громадянських компетентностей учнів/учениць можна використати освітні матеріали, розроблені Управлінням стратегічних комунікацій Генерального штабу Збройних Сил України, зокрема: короткометражний анімаційний фільм «Піксель. Вартовий свободи» - [Піксель. Вартовий свободи | Історія. Громадянська освіта НУШ 5 клас | ВШО](#); документальний фільм «Спротив та єдність: письменники пояснюють, як не втратити майбутнє». Помічними у викладанні історії можуть бути музейні видання, зокрема наступні:

Історичний портрет Слобідської України: Курщина. Каталог виставки «...за межею свого рідного краю» / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний історичний архів України (м. Київ), Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова. – Вид. 2-ге, допов. – Київ: Типографія «Від А до Я», 2025. – 408 с. Видання є каталогом виставкового проєкту «...за межею свого рідного краю», презентованого 6 вересня 2024 р. – рівно через місяць після початку операції Сил оборони України на Курщині, який задокументував події війни на цьому особливому відтинку фронту. Мовою музейних артефактів, архівних документів, фотографій у книзі відтворено історичний портрет слобожанського краю, північно-східна частина якого перебуває у складі РФ. Перша спроба підсумувати ці події в окремому виданні була реалізована у 2024 р. Друге видання каталога доповнене новими документами, а також коментарями й оцінками Курської оборонної операції від її очільників, світових лідерів, воєнних експертів та медійників (https://bit.ly/kursk_region).

Україна у Другій світовій. Календар війни / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. – Київ, 2025. – 176 с. Науково-популярне видання, присвячене 80-й річниці закінчення Другої світової війни. Календар підкреслює наративи, сенси, висновки, що стосуються 27 перебування українських земель у центрі експансії двох тоталітарних режимів упродовж 1939–1945 рр. Також охоплено події, що передували війні й

відбулися по її завершенні. Усе, що пов'язане з Україною та українцями, представлено на тлі воєнних реалій у Європі та світі. Видання відображає роль українців у перемозі над нацизмом, дає чіткі відповіді тим, хто намагається нівелювати їхній внесок. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться історією України у Другій світовій війні. <https://bit.ly/ww2calendar>

Національний музей історії України у Другій світовій війні регулярно працює з учнівською та студентською аудиторією, пропонуючи оглядові й тематичні екскурсії, інтерактивні заняття, освітні квести, лекції та зустрічі з учасниками та очевидцями історичних подій. Його програми сприяють розвитку критичного мислення, формуванню історичної пам'яті та можуть ефективно доповнювати шкільне викладання історії, громадянської освіти та міждисциплінарних курсів. З повним переліком пропозицій можна ознайомитися за покликанням - [Музей війни](#).

Здобувачі освіти можуть долучитися до Щорічної Всеукраїнської юнацької науково-практичної конференції **«Збереження пам'яті в часи випробувань ХХ–ХХІ ст.»**, яка відбудеться 24 березня 2026 р. Організаторами конференції є Національний музей історії України у Другій світовій війні у співпраці з Комунальним закладом позашкільної освіти «Київська Мала академія наук учнівської молоді». До участі в конференції запрошуються здобувачі освіти закладів загальної середньої освіти (9–11 класи); закладів професійної (професійно-технічної), освіти; закладів фахової передвищої освіти віком 14-18 років; студенти закладів вищої освіти. За результатами конференції буде опубліковано збірник доповідей (<https://warmuseum.kyiv.ua/education>).

Громадянська освіта

В умовах повномасштабної війни, гібридних загроз і цифрового розриву громадянські компетентності стають критично важливими для збереження демократії та суспільної злагоди. Це шанс сформувати покоління, яке не лише знає свої права, а й здатне захищати їх та брати відповідальність за спільне майбутнє.

У Новій українській школі громадянська освіта викладається з 1 класу — спочатку як частина інтегрованих курсів, а з 7 по 12 клас може викладатися також і як окремий предмет. Це дає можливість поступово формувати:

- етичну чутливість і солідарність;
- розуміння прав, відповідальності, механізмів участі;
- готовність до дій в інтересах спільноти та держави.

У 2025/2026 навчальному році особливо актуальними є теми:

- довіри, взаємодії, горизонтальних зв'язків і спільного блага;
- орієнтування у правовому полі під час війни (зокрема, права дитини в умовах надзвичайних ситуацій, етичні дилеми);
- цифрового громадянства: поведінка в мережі, участь у цифрових платформах, протидія мові ворожнечі та булінгу, ШІ та права;
- психоемоційної стійкості та залученості, участі, соціального впливу учнів і учениць.

В освітньому процесі вчителі/вчительки можуть використовувати наступні навчальні програми та методичні матеріали:

- програма «Моя громадянська свідомість. Запобігання корупції» - <https://docs.google.com/document/d/1YcRsuIIWId3DLbqX1mnaqJY656KwHD1C/e/dit> (17 год.);
- навчальний посібник до програми «[Антикорупційний урок](#)»
- посібник «Методичні матеріали для інтегрованого курсу «Громадянська освіта», 10 клас» (IREX, 2022 р., автор-укладач Т. Ремех): <https://cutt.ly/PwqL05KB>, у якому зібрані адаптовані до уроків громадянської освіти в 10 класі різноманітні активності та вправи, створені в межах проєктів IREX (Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів), зокрема, матеріали програми «Мріємо та діємо» та проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»;
- посібник для вчительства «НАТО – сила, що захищає мирних громадян»: <https://natodef.gromadosvita.org.ua/index.html>
- інтегрований курс «Культура добросусідства» www.kdukkraine.com, який може стати важливим складником громадянської освіти для дітей різного віку через залучення до освітнього процесу батьківства і громади, що сприяє розвитку інтеграції в суспільстві через врахування регіональних і етнокультурних особливостей різних областей України.
- збірка інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на уроках з різних предметів – Тулбокс для вчителів/вчительок від Програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа» - [Тулбокс для вчителів — Програма “Демократична школа: освіта для демократичної стійкості”](#)
- дидактичний матеріал «Що таке Європейський союз: простими словами про європейський вибір України» - [Посібник ЄС.pdf](#), розроблений фундаторами німецько українського проєкту «Молодь дебатує» - громадськими організаціями «Kul'tura» спільно з «Civil Society Cooperation»

Що таке Європейський Союз? Простими словами про європейський вибір України

- симулятори бюджетів (України, громади, школи) та калькулятори (бізнес, пенсійний) проєкту «Ціна держави» (<https://cost.ua/>);
- політичну гру «Обираєш ТИ» (<https://game.uchoose.info/>).

На платформі «**Команда UA**» www.komanda.novadoba.org.ua розміщено курс підвищення кваліфікації вчителів/вчительок історії та громадянської освіти, створений Асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба».

Онлайн-курси підвищення кваліфікації від Програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа», яка реалізується Європейським Центром ім. Вергеланда, Радою Європи та Міністерством освіти і науки України пропонує вчителю можливість для професійного зростання та підвищення кваліфікації через масові онлайн курси та фасилітовані змішані курси. У рамках Програми створено цикл онлайн курсів «30 кроків до нової української школи: навчаємо громадянина», до якого входять:

«Стартуємо до успішної школи» - [Стартуємо до успішної школи | Prometheus](#) . Курс допоможе розібратися у тонкощах філософії Нової української школи, пояснить, як нові ціннісні засади перетворити в щоденну шкільну практику, як за допомогою простих і 29 ефективних прийомів формувати активну громадянську позицію учнівства; розкаже, як вибудовувати якісне освітнє середовище в класах, коридорах і на подвір'ї школи. Він радить, як йти в ногу з часом, втілювати на практиці можливості шкільної автономії й академічної свободи.

«Успішне вчителювання – прості рецепти на щодень» - [Успішне вчителювання – прості рецепти на щодень | Prometheus](#). Метою курсу є підготувати педагогів до реалізації положень концепції Нової української школи на рівні середньої освіти, зокрема, до компетентнісного навчання й розвитку ключових громадянських соціальних компетентностей на всіх предметах та під час позакласної роботи.

«Школа та громада для дитини» - [Школа та громада для дитини | Prometheus](#). Курс допоможе педагогам розширити освітній простір для формування соціальних та громадянських компетентностей, реалізувати низку конкретних результатів громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти через співпрацю з місцевою громадою та громадську активність учнів та учениць.

«Шкільне життя онлайн» - [Шкільне життя онлайн | Prometheus](#). Курс знайомить із поняттям освіти для цифрового громадянства та його окремими складниками, допомагає впоратися із викликом, який становить для громадянської освіти активна цифровізація суспільства.

Правознавство

Викладання навчальних предметів «Основи правознавства» у 9 класі та «Правознавство» для учнів та учениць 10-11 класів у 2025/2026 н. р. обумовлюється особливостями національної правової системи в умовах дії правового режиму воєнного стану та збройної агресії російської федерації проти України. Це потребує під час викладання загальних питань права врахування законодавчих змін, що пов'язані із продовженням дії воєнного стану, створенням правових умов для підвищення обороноздатності держави, захисту національної безпеки й територіальної цілісності.

У новому навчальному році серед законодавчих змін необхідно враховувати такі: закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру» від 10.10.2024 № 4017-IX, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від 20.11.2024 № 4073-IX, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень» від 19.12.2024 № 4173-IX, «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питання реалізації права на отримання громадянства України другим із подружжя громадянина

України, який бере (брав) участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України, а також щодо деяких інших питань, пов'язаних із громадянством, імміграцією та правовим статусом іноземців та осіб без громадянства» від 08.01.2025 № 4191 IX.

20 червня 2024 року Верховною Радою було прийнято Закон України «Про публічні консультації», який набере чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. Учням / ученицям варто вказувати на цей інструмент взаємовідносин держави та громадян, оскільки його застосування у майбутньому сприятиме демократизації відносин публічного управління, залучення зацікавлених осіб до розроблення, формування чи реалізації державної політики, розв'язання питань місцевого значення.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України вкрай актуальним є вивчення міжнародного гуманітарного права. Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Національним Товариством Червоного Хреста в Україні за підтримки МОН України розроблено навчальну програму курсу за вибором «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти» - [Міжнародне гуманітарне право | Міністерство освіти і науки України](#).

Відповідно до змісту програми був оновлений і доповнений зміст навчально-методичного посібника для педагогів «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» - [Vyvchaiuchy-MHP_elektronna-versiia.pdf](#). Також для якісного викладання курсу розроблено онлайн-курс «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право».

Для доступного й ефективного викладання МГП створено «Комплексні освітні візуальні матеріали для школярів з питань міжнародного гуманітарного права: відео для учнів, презентації та тести» - [Комплексні візуальні матеріали з міжнародного гуманітарного права - Українська Гельсінська спілка з прав людини](#). Матеріали включають 8 тем, які допоможуть донести до дітей цінності прав людини під час війни та основні принципи МГП. Кожна тема містить відеоролики для дітей, демонстраційні матеріали та тести для перевірки засвоєних знань. Питання міжнародного гуманітарного права можуть викладатися на уроках історії, правознавства, громадянської освіти. Рекомендації щодо включення цих питань у зміст навчальних предметів подано у збірці «Методичні матеріали для вчителя "Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та основ правознавства"»

[Pro.metod.rekom.shchodo.vykl.mizhn.hum.prava-4.2698-22.vid.27.09.2022.pdf](#).